

איום הטרור של אל-קאעדה והג'יהאד העולמי על ישראל

יורם שוייצר

מאמר זה מתמקד בניתוח הסיכונים הנוכחיים הנשקפים לאינטרסים של ישראל בארץ ובחו"ל (ובכלל זה לאינטרסים יהודיים בחו"ל) מצד אל-קאעדה ושותפיו. כדי לאפיין תבחן בקצרה האידאולוגיה של גורמים אלה, ולאחר מכן יוצגו ביטוייה המעשיים תוך התבוננות בפעילותם בזירות שונות בעולם.

השקפת עולמם של אל-קאעדה ושותפיו לדרך, הג'יהאד העולמי, הייתה ונותרה אנטי-יהודית ואנטי-ישראלית במהותה, ואין היא שונה מזו של גורמי אסלאם קיצוני אחרים שקדמו להם. לתפיסתם היהודים הם חלק מקנוניה עולמית, שבה הם משתפים פעולה עם "הצלבנים" (כינויים של הנוצרים, בשפתם), ב"מזימה היהודו-נוצרית", שאלה הצטרפו במהלך השנים יריבים מקרב ה"כופרים" המוסלמים, בראשם השיעים, וכן "בוגדים" מקרב המוסלמים הסונים. כל המחנה הזה בכללו הוא אויב האסלאם שיש להילחם בו עד חורמה.¹ על-פי תפיסה זו, מדינת ישראל היא ההתגלמות המדינית של המזימה, שהושתלה במכוון באזור כעצם התקועה בגורנו של העולם המוסלמי, ולכן חובה להילחם בה ולגרום לאובדנה ולסילוק היהודים מהאזור. הדרך לעשות זאת היא באמצעות פעולות טרור כואבות, ואלה יובילו, על-פי תפיסתם, להחלשת פטרוניה של המדינה היהודית ובראשם ארצות-הברית, ויכוחו להמוני המוסלמים ולתומכיהם הפוטנציאלים, שבסופו של דבר זוהי מדינה חלשה ובת חלוף, בניגוד לדימויה כבלתי מנוצחת.²

הרטוריקה הארסית נגד ישראל והיהודים נותרה כמעט ללא ביטוי מעשי. רק מספר קטן של תקיפות על יהודים תוכננו, בעיקר בידי קבוצות ורשתות טרור נתמכות אל-קאעדה בארצות-הברית, באירופה ובמזרח התיכון, ורובן הגדול סוכל.³ בשלהי שנת 1999 ובראשית 2000 החל להסתמן שינוי מגמה, שביטא החלטה ארגונית וגם שיפור ניכר בכשרות המבצעית של אל-קאעדה, להגביר את המאמץ נגד ישראל. אבל גם מאז לא נעשו יעדים אלה למרכזיים בעבור הארגון יורם שוייצר, ראש תכנית המחקר בנושא טרור ומלחמה בעצימות נמוכה, במכון למחקרי ביטחון לאומי

ושותפיו. עם זאת, ככל שחלף הזמן ומעורבותם של אל-קאעדה ושותפיו בטרור העולמי התרחבה וביטחונם העצמי גבר, הוגברו גם מאמציהם לפגוע בישראל וביעדים המזוהים איתה.⁴ שינוי הדרגתי זה נבע מהבנתם של מנהיגי אל-קאעדה, שפגיעה קשה בישראל וביעדים המזוהים איתה עשויה להעניק להם תמיכה גם ממי שמסתייג בדרך כלל מפעולות טרור חסרות ההבחנה שהארגון מבצע נגד יעדים ערביים ומערביים, וודאי מפגיעתם ההולכת וגוברת במוסלמים.

הגברת הפעילות נגד ישראל והיהודים החלה עם ניסיונה של רשת טרור ירדנית, המזוהה עם הג'יהאד העולמי, לבצע מתקפת טרור על תיירים ישראלים ואמריקנים וצליינים בירדן ובמעברי הגבול בין ירדן לישראל, כחלק מ"פיגועי המילניום", ונמשכה בניסיונות לפגוע ביעדים של ישראל באוסטרליה בזמן האולימפיאדה בסידני (יוני 2000). באותה שנה גם נשלח לישראל פעיל בכיר באל-קאעדה, ריצ'רד קולווין ריד, בריטי בן לאב מהגר מג'מייקה, כדי לאסוף מידע על יעדים בישראל כחלק מבדיקת היתכנות לביצוע פיגועים בישראל בכלל ובתעופה הישראלית בפרט. לימים התברר שריד היה שותף לניסיון לבצע פיגוע התאבדות במטוס אמריקן איירליינס באמצעות נעלי נפץ בדצמבר 2001. בה בעת נעשו ניסיונות לשגר פלסטינים (נביל עוכל וסעד הינדאווי) בתום אימוניהם באפגניסטן כדי להקים רשתות טרור ביהודה, בשומרון ובעזה (במחצית הראשונה של שנת 2000).⁵ כן נבחנה באל-קאעדה האפשרות לשגר טייס סעודי מתאבד כדי להפציץ את אילת. כל התכניות הללו סוכלו או נשארו כתכנית מגירה.

העדות המובהקת לכך שאל-קאעדה בפיקודו של בן לאדן מבקש לפגוע בישראל במלוא העוצמה באה לידי ביטוי בפיגוע הכפול במומבסה בתיירים ישראלים שביקרו בקניה (נובמבר 2002). חוליית הטרור שנשלחה לקניה בידי מפקדת אל-קאעדה והסתייעה בתשתית מקומית, ירתה טילים לעבר מטוס נוסעים של חברת ארקיע במהלך המראתו אך החטיאה אותו. בד בבד תקפו מתאבדים עם מכונית נפץ מלון ששהו בו תיירים ישראלים והרג 15 בני אדם ובהם שלושה ישראלים, ובהם שני ילדים, אחים. מנגנון פיגועי חו"ל של אל-קאעדה ביצע גם פיגוע באמצעות מתאבד בבית הכנסת היהודי בג'רבה שבתוניסיה (בשנת 2002), שנהרגו בו 14 בני אדם (איש מהם לא נמנה עם יהודי הקהילה), וכן את מתקפת המתאבדים בשני בתי כנסת באיסטנבול (בשנת 2003), שנהרגו בהם 27 בני אדם ובהם שישה יהודים.

בשנים האחרונות בוצעו בחו"ל כמה פיגועים נגד יעדים ישראליים, אך לא בידי אנשי אל-קאעדה אלא על-ידי שותפיו. ביולי 2004 ביצע ארגון הג'יהאד האסלאמי האוזבקי פיגוע התאבדות נגד שגרירות ישראל בבאקו. בפיגוע נהרגו שומרים מקומיים ולא נפגעו ישראלים. הארגון שראשיו חלקו מחנות אימונים עם אנשי אל-קאעדה באפגניסטן ביצע את הפעולה כחלק מאימוץ מטרות אל-קאעדה.

בפיגוע אחר, בפברואר 2008, ירתה חוליה של אל-קאעדה במגרב האסלאמי אל בניין שגרירות ישראל בנואקשוט (מאוריטניה). הפיגוע הסתיים בפציעתם של חמישה עובדים מקומיים ואזרחים, ללא פגיעה בישראלים. אל-קאעדה במגרב האסלאמי, שהכריז בספטמבר 2007 על איחוד עם אל-קאעדה, קיבל אחריות פומבית לפעולה.⁶ פיגוע אחר נגד יעד המזוהה עם ישראל בוצע במומביי בידי ארגון "לשכר א-טייבה" ("צבא הטהורים"), כחלק ממתקפה נרחבת על יעדים מקומיים של הודו ועל תיירים. אחד היעדים שהותקפו היה בית חב"ד, המוכר כבית של יהודים שמתארחים בו ישראלים. הפיגוע הרצחני הסתיים במותם של יותר מ-160 בני אדם, ובהם כשלושים אזרחים זרים, שישה מהם ישראלים ויהודים. עד כה לא הוכחה מעורבות ישירה של אל-קאעדה בהתקפה, אך ידוע כי "לשכר א-טייבה" מקיים קשרים עם אל-קאעדה, וכי אנשיו העניקו בעבר סיוע לוגיסטי למבצע הפיגוע בבית הכנסת בתוניס. מלבד זה הרחיב הארגון בשנים האחרונות את פעילותו ושיפר את יעדיו בהתאם למטרות הג'יהאד העולמי.⁷

המגמה של הרחבת היעדים של ארגונים מקומיים השותפים לאל-קאעדה, שלא ראו בישראל וביהודים יעד קונקרטי לפעילותם, אך על רקע הקשרים המתהדקים בין הארגונים וכחלק מאימוץ הדוקטרינה של הג'יהאד הגלובלי צירפו גם אותם לרשימת יריביהם, נרשמה גם בח'גאז וגם באפריקה. לדוגמה, סעיד אל-שהרי, סגן מפקד אל-קאעדה בחיג'אז (איחוד של אל-קאעדה בסעודיה עם אל-קאעדה בתימן), קרא לתקיפת יעדים של ישראל ושל תומכיה בכל העולם, ובייחוד לחסימת גישתה של ישראל לים האדום.⁸ גם מנהיג ארגון אל-שבאב הסומאלי הכריז ב-1 בנובמבר 2009, שארגונו הקים יחידה מיוחדת בשם "גדודי אל-אקצא", שתתמקד בפגיעה באינטרסים של ישראל באפריקה, ואף תעביר פעילים לשטחי ישראל ורצועת עזה כדי לסייע ב"הוצאת הישראלים מהמקומות הקדושים".⁹

יודגש מנגד, כי בשנים האחרונות הסתפקו בן לאדן וסגנו איימן זוואהירי, דוברו הבולט של אל-קאעדה, בעיקר בהתקפות מילוליות חריפות הולכות וגוברות על ישראל ועל היהודים. התקפות אלו הושמעו כרגיל על רקע היותם חלק מה"ברית הצלבנית-יהודית" נגד המוסלמים, אך הדגש הושם במדיניותה התוקפנית של ישראל כלפי הפלסטינים.¹⁰ הואיל ובעיני אל-קאעדה קיומה של ישראל תלוי לחלוטין בארצות-הברית, הארגון רואה בהחלשת ארצות-הברית ובסילוקה מהמזרח התיכון מהלכים שיובילו בהכרח להיעלמותה של הישות הציונית מהעולם. זהו עוד הסבר אפשרי למקומה הנמוך יחסית של ישראל בסדר העדיפות של פעילות הטרור שהארגון מבצע. מנגד, באל-קאעדה מבינים היטב, שכל פיגוע טרור שיבצעו נגד ישראל יקנה להם רווח תעמולתי ניכר בדעת הקהל הערבית והמוסלמית, שבתמיכתה הם מעוניינים. תמיכה כזאת חשובה להם בייחוד בעקבות הביקורת הגוברת המופנית כלפיהם עקב התקיפות חסרות ההבחנה

על יעדים אזרחיים, מערביים וערביים כאחד, ומספרם הגדל והולך של קורבנות מוסלמים בפעולות הללו.

אל-קאעדה מחפש דרך להתקרב לישראל מגבולותיה

בשנים האחרונות נראה כי אל-קאעדה, באמצעות שותפיו האזוריים, מגביר את מאמציו להתקרב לישראל מגבולותיה כדי לפגוע באזרחיה. כן הוא מנסה לפגוע בישראלים המבקרים במדינות ערב המקיימות קשרים עם ישראל.¹¹ ואכן, בירדן ובמצרים, בעיקר בסיני, בוצעו לפני כמה שנים כמה פיגועים נגד תיירים ישראלים, והם יוחסו לגורמי הג'יהאד העולמי.

מלבד זה נורו בעבר מירדן ומלבנון רקטות לעבר ישראל, ולבנון היא עדיין זירת איום מצד גורמי ג'יהאד עולמי המעורבים בירי רקטות לעבר ישראל. בשנת 2008 נורו מלבנון לעבר צפון ישראל כמה רקטות, ושיגורן מיוחס ל"עוצבאת אל-אנצאר", המזוהה עם הג'יהאד העולמי.¹² גם במבצע צה"ל בעזה (27 דצמבר – 17 ינואר 2009) נורו מדרום לבנון כמה רקטות לעבר צפון ישראל, ואחדות נחשפו לפני שנורו.¹³ ירי זה נמשך באופן ספורדי גם בשנת 2009. בשלב זה לא ברור אם התוקפים נמנים עם גורמי הג'יהאד העולמי, אך סכנת המשך הירי מצדם לעבר ישראל נותרה בעינה. בהקשר זה יצוין, שבן לאדן, הרואה בלבנון קרש קפיצה נוח בעבור אל-קאעדה ושותפיו לפגיעה בישראל, תקף בחריפות את חזבאללה ואת איראן, משום שחשד בהן בשותפות למזימה של ישראל וארצות-הברית בתכנון מלחמת לבנון השנייה. מלחמה זו נועדה לדבריו למנוע מארגונו ומשותפיו להתקרב לישראל מגבולה עם לבנון, כפי שנקבע בהסכם הפסקת האש ובהחלטה 1701 של מועצת הביטחון.¹⁴

זירה נוספת של פעילות גורמים מקומיים המזדהים עם זרם הג'יהאד העולמי היא עזה. ברצועה נמצאות כמה קבוצות כדוגמת "צבא האסלאם" (המתבסס רובו על בני חמולת דוע'מוש), "חרב האסלאם" ו"צבא המאמינים – אל-קאעדה בפלסטין". קבוצות אלה – המוערכות בעשרות אחדות של פעילים לכל היותר – מקיימות פעילות לפרקים של ירי קסאם וחטיפות אזרחים זרים, או שרפת בתי ספר, התנכלות לבתי קפה אינטרנט ופעילות ל"שמירת המוסר".¹⁵

תקוותו של אל-קאעדה כי תפיסת השלטון בעזה בידי חמאס ביוני 2007 תאפשר לתומכיו גישה נוחה לפעילות נגד ישראל נכזבה. בשל רצונה של חמאס להיות בעל המונופול על הפעלת הכוח בעזה וממנה, היא מנעה מהקבוצות המזדהות עם זרם הג'יהאד העולמי ברצועה מלפעול נגד ישראל באופן אוטונומי ובלא קבלת רשות, מחשש שמא יסבכה הדבר עם ישראל במועד ובמקום שלא יהיו נוחים לה. אמנם חמאס אפשרה לפעילי אל-קאעדה מחו"ל לבוא לרצועה,¹⁶ ואף התירה לקבוצות המזוהות עמו לירות מדי פעם בפעם רקטות לעבר ישראל,

אך כאשר מי מהם קרא תיגר על סמכותה, לא היססה חמאס מלהפעיל כוח כדי לדכאם. כך נעשה למשפחת דוע'מוש (ינואר 2007),¹⁷ וכך היה בתקרית חמורה ברפיח באוגוסט 2009 – בעקבות דרשות הסתה של מנהיג "ג'ונד אנצאר אללה" ("חיילים תומכי אללה"), האימאם של המסגד ברפיח, נקטו כוחות הביטחון של חמאס יד קשה נגד חברי הארגון שהתבצרו במסגד.¹⁸ בתקרית זו נהרגו 24 בני אדם ונפצעו מעל 130.

למרות העימותים בין חמאס לגורמי הג'יהאד העולמי ברצועה המשיכו חברי הג'לג'לאת (כך מכונים גורמי הג'יהאד העולמי ברצועה) לנסות ולפגוע בישראל. ביוני 2009 תקפו גורמים המשתייכים לארגון "ג'ונד אנצאר אללה" באמצעות מתאבדים רכובים על סוסים ממולכדים, ומטרתם הייתה לחטוף חיילים ישראלים. ההתקפה סוכלה באיבה בלי נפגעים בצד הישראלי.¹⁹ גם ביהודה ושומרון ובקרב ערבים ישראלים ממוצא בדווי, המזוהים עם הג'יהאד העולמי, אותרו במהלך שנת 2008 ניסיונות להתאגד בחוליות כדי לבצע פיגועים, אך הללו סוכלו.²⁰

הקושי שנתקל בו אל-קאעדה לפעול נגד ישראל מגבולותיה נובע בין השאר מכך ששכנותיה של ישראל, ובראשן מצרים וירדן, הנלחמות גם הן בהתגברות האיום מצד גורמי הג'יהאד העולמי על משטריהן ובשטחן הריבוני, פועלות בנחרצות לעצור את פעילותם ולהגן על אזרחיהן ועל התיירים המבקרים בהן. סוריה ולבנון פועלות בתקיפות נגד כוונת גורמי הג'יהאד העולמי לפעול בתחומן או משטחן נגד ישראל מחשש להסתבכות איתה.

לסיכום: אפשר לקבוע שישראל והיהודים ימשיכו לשמש יעד קבוע של אל-קאעדה והג'יהאד העולמי. ברור שמאמצי הפגיעה מצדם לא ייפסקו, ולכן סיכולם הוא המפתח העיקרי להתגוננות מפניהם. הדבר מחייב הגברת היכולת של שירותי המודיעין ושל הצבא הישראלי לסכלם בגבולות ישראל ובשטחה הריבוני, והגברת שיתוף הפעולה עם שירותי המודיעין והביטחון של בעלי-בריתה. האינטרס הגלובלי המשותף להביס את גורמי האסלאם הקיצוני-המיליטנטי של הג'יהאד העולמי, המהווה איום גם על יריבים של ישראל, סייע עד כה בבלימה או בהקטיית הפגיעה בישראל. ואולם, כפי שהוכיחה תקיפת המטוס הישראלי במומבסה, מאמצים אלה לא תמיד מספיקים, ולפעמים רק המזל מנע פגיעה כואבת ביותר. לפיכך נדרשת ישראל לערנות מתמדת לסכנות הללו, ולסיוע פעיל שלה למערכה הבינלאומית נגד אל-קאעדה ושותפיו, שמידת הצלחתה תקבע במידה רבה את רמת הסיכון בעתיד לאינטרסים של ישראל בארץ ובחו"ל.

הערות

- 1 ממר"י, המכון לחקר התקשורת במזרח התיכון, בן לאדן בנאום לעם העיראקי, 28 בדצמבר 2004.
- 2 ממר"י, דרשת חג הקורבן של בן לאדן, 23 בפברואר 2003.
- 3 יורם שוייצר ושואל שי, **הפתעה צפויה – מתקפת הטרור בארה"ב ב-11 בספטמבר 2001 והשלכותיה**, המרכז הבינתחומי הרצלייה והמכון למדיניות נגד הטרור, הרצלייה 2002, עמ' 49 (להלן: שוייצר ושי, הפתעה צפויה).
- 4 GlobalSecurity.org — Verbatim Transcript of Combatant Status Review Tribunal Hearing for ISN 10024
- 5 שוייצר ושי, הפתעה צפויה, עמ' 50–51.
- 6 <http://www.ynet.co.il/english/articles/0,7340,L-3501884,00.html>
- 7 <http://www.ceifit.com/?categoryId=23531&itemId=59802>
- 8 <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/01/08/AR2009010803110.html>
- 9 <http://www.nytimes.com/2010/02/09/world/middleeast/09briefs-Yemen.html>
- 10 http://www.nefafoundation.org/miscellaneous/nefa_ShabaabAl-Quds1109.pdf
- 11 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3966817.stm; http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3966817.stm
- 12 <http://www.cnn.com/2007/WORLD/meast/12/29/binladen.message.ap/index.html>
- 13 http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7404264.stm
- 14 [http://www.inss.org.il/upload/\(FILE\)1193575726.pdf](http://www.inss.org.il/upload/(FILE)1193575726.pdf)
- 15 http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/html/ipc_008.htm#
- 16 http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/html/ipc_008.htm#
- 17 <http://www1.nefafoundation.org/miscellaneous/nefabinladen1207.pdf>
- 18 סוכנות רויטרס, 12 בינואר 2008.
- 19 "ראש אמ"ן: פעילי אל-קאעדה נכנסו מפירצת רפיח", Ynet, 26 בפברואר 2008.
- 20 "כוחות הביטחון של חמאס התעמתו עם בני חמולת דע'מש בעזה", אתר מל"מ, 19 בנובמבר 2008.
- 21 http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/html/ipc_e047.htm
- 22 http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/html/ipc_e035.htm
- 23 <http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArt.jhtml?more=1&itemNo=1003623&contrassID=2&subContrassID=21&sbSubContrassID=0>